

Overeen

katholieke vereniging voor oecumene athanasius en willibrord

In de richting van de icoon

Marina Vasina is wetenschappelijk directeur van het Onderzoeksinstituut voor Orthodoxe Iconologie in St. Petersburg, en oud-leerling van icoonschilder Rostislav Martinovich Girvel. Zij houdt zich in haar huidige werkzaamheden bezig met theoretische vragen over de theologische principes achter iconen. Zij vertelt graag over de Svyatogorie, de iconenschilderschool voor kinderen in St. Petersburg van Girvel. 'Uiteindelijk bewegen we ons in dezelfde richting – die van de icoon' aldus Vasina.

Svyatogorie, de orthodoxe iconenschilderschool voor kinderen in de kathedraal in St. Petersburg, is erg bekend, aldus Vasina. Rostislav Martinovich Girvel is schilder van vele iconen en kerkschilderingen in St. Petersburg en omgeving, Minsk, Vilnius, New York, Berlijn en Jeruzalem. Na jarenlange ervaring als docent heeft hij zijn eigen methode ontwikkeld om kinderen de technieken van het iconenschilderen bij te brengen. Hoewel 'techniek' waarschijnlijk niet het meest geschikte woord is om uit te leggen wat men kan verwachten van het werken met kinderen van zo jonge leeftijd, vier en vijf jaar. Maar Girvel vindt deze leeftijd het meest geschikt om het leerproces in gang te zetten, aldus Marina Vasina. "Hij gelooft dat het na die leeftijd te laat is en dat er iets zal ontbreken wanneer dat iets niet op het juiste moment wordt gevat en gebruikt. Kinderen bezitten een speciale 'kneedbaarheid' van de ziel, die alleen typisch voor hén is, een onzichtbare 'lens' van een innerlijke visie. Deze geeft een onverdeelde zuiverheid van waarnemen, die transparant blijft en allernauwkeurigst de stralen van de waarheid weerspiegelt. Girvel ziet deze vruchtbare 'substantie' als de meest waardevolle component om zijn leerdoelen te bereiken."

Hoe leert Girvel de kinderen iconen schilderen?

"Het bijzondere van Girvels pedagogische methode ligt in het feit dat de creatieve ervaring van kinderen en de creatieve ervaring van de orthodoxe icoon in de praktijk met elkaar gecombineerd worden op een uitdagende en krachtige manier, en dit misschien wel voor de eerste keer bij deze jonge kinderen. Deze methode mag gezien worden als een vorm van catechese aan de hand van iconen. Bij catechese wordt gebruik gemaakt van de meest

waardevolle gave van de waarneming van kinderen – hun natuurlijke creatieve denken, vrijheid en verlangen om te scheppen. Deze natuurlijke vrijheid van de verbeelding van kinderen wordt door Girvel heel behoedzaam gericht op de wereld van de

icoon. Hij introduceert zijn leerlingen in de wereld van de oude iconen en tegelijkertijd leert hij hen hun theologische taal te verstaan, – de canon van de iconen. Girvels' studenten leren een nieuwe afbeelding te baseren op een oude, zonder de band met de canon van de iconen te verbreken, door

deze op een creatieve wijze opnieuw te presenteren.

De kinderen werken met enthousiasme in deze school aan slechts één icoon, meestal de beeltenis van een heilige. Ze weten al dat in de kleuren van de icoon het licht geschilderd wordt, en dat dat licht van de hemel komt, van de eeuwigheid. Deze kleine ervaring van eeuwigheid, hoe vreemd het ook mag zijn, wordt bij kinderen het gemakkelijkste bereikt. Kinderen staan open naar de eeuwigheid."

Is het schilderen van iconen een vorm van gebed?

"Gebed gaat vooraf aan het schilderen van iconen. Gebed wordt door de Heilige Geest opgewekt in het hart van de mens en de icoon is het handgemaakte beeld van dit gebed. De icoon komt uit het gebed en vormt tegelijk het begin van het gebed. Daarom begint iedere les ook met gebed."

Het samengaan van creativiteit en gebed groeit spontaan en geleidelijk. De ontvankelijkheid van de kinderen wordt niet door Girvel zelf bewerkt, maar door het binnentreden in de wereld van de icoon.

Het grootste voordeel van de studie vind ik dat de leerlingen door al heel jong heiligen te schilderen, inzicht krijgen in de menselijke persoon, gebaseerd op het Evangelie. Het is van groot belang te beseffen dat de icoon het resultaat is van de vernieuwing van geheel het menselijke wezen, de openbaring van de christelijke dimensie van de menselijke persoon.

Leo van Leijssen en Hanneke Arts-Honselaar

ZONDAG VOOR DE OOSTERSE KERKEN 2007

Kinderen geven kleur aan geloven De Orthodoxe Kerk van Rusland en haar toekomst

De Vereniging geeft voor de Zondag voor de Oosterse Kerken (6 mei) een set van 6 kaarten uit met afbeeldingen van in Rusland geliefde heiligen en kleurrijke sprookjes. De kaarten zijn ontleend aan iconen en schilderijen van sprookjes geschilderd door kinderen (van 4 tot boven de 10 jaar) uit de icoonschilderschool voor kinderen in St. Petersburg (Rusland). Bij de kaarten is een boekje verkrijgbaar met informatie bij de afbeeldingen op de kaarten.

De kaarten kosten per set € 7,50 (incl. verzendkosten). Het boekje kost € 2,50 (incl. verzendkosten).

De kaarten kunnen worden besteld bij het secretariaat van de Vereniging. Voor de verzending is het belangrijk dat uw adres goed wordt doorgegeven! De kaarten worden u toegestuurd na ontvangst van uw betaling op rekening 801919.

Meer informatie over de Zondag voor de Oosterse Kerken op www.oecumene.nl

Overeen, nr. 18, april 2007

Pelgrimeren naar Sibiu: Bijbelstudies helpen op weg

In het kader van de Derde Europese Oecumenische Assemblée die in september in Sibiu gehouden gaat worden, heeft de Raad van Kerken een boekje met bijbelstudies uitgebracht rond het centrale thema van de Assemblée *Het Licht van Christus schijnt over allen. Hoop op eenheid en vernieuwing in Europa.*

De Conferentie van Europese kerken (CEC) en de Raad van Europese Bisschoppenconferenties (CCEE) hebben de kerken in Europa uitgenodigd om nationaal en lokaal met de voorbereiding voor de derde Assemblée aan de slag te gaan. Hiermee hopen de CEC en de CCEE een oecumenische pelgrimage op gang te brengen. Na de bijeenkomst in Rome in januari 2006, de eerste fase op weg naar Sibiu, vormt deze oecumenische pelgrimage op nationaal en lokaal niveau de tweede fase in het voorbereidingsproces die tot aan de Oecumenische Assemblée in september duurt. De derde fase vond afgelopen februari plaats in Wittenberg. U leest hierover meer op pagina 6 van deze Overeen.

Oecumenische pelgrimage

De Bijbelstudies zijn bedoeld om de oecumenische pelgrimage naar Sibiu in Nederland op gang te brengen en te ondersteunen. Eveneens ter ondersteuning van deze oecumenische pelgrimage verzorgt de Katholieke Vereniging voor Oecumene, in samenwerking met de Raad van Kerken Nederland, Sibiu-lezingen rond subthema's van de Assemblée (Schepping, Gerechtigheid en vrede, Spiritualiteit, Religies, Getuigen en Eenheid). De lezingen en de artikelen rond deze lezingenreeks treft u aan op onze website www.oecumene.nl. Met deze initiatieven hopen we de oecumenische pelgrimage op weg naar Sibiu in de lokale gemeenschappen een impuls te geven en de aandacht van lokale gemeenschappen voor de thema's van Sibiu te wekken. Als Katholieke Vereniging voor Oecumene willen we u, leden van de Vereniging, van harte uitnodigen met de bijbelstudies aan de slag te gaan en samen met uw partners in de oecumene op plaatselijk niveau de oecumenische pelgrimage naar Sibiu handen en voeten te geven. Het boekje met bijbelstudies laat negen auteurs aan het woord, die ieder op een heel eigen manier een andere bijbelpassage rond het thema Licht presenteren. Het boekje is geschikt om in bijbelkringen of gespreksgroepen te gebruiken ter voorbereiding op Sibiu. Iedere bijdrage is op dezelfde manier opgebouwd. Na de uitleg van de bijbeltekst volgt een toespitsing op de situatie van de kerk in Nederland en/of Europa die uitmondt in een gebed. Ter afsluiting van iedere bijdrage worden gespreksvragen aangereikt die het gesprek binnen de lokale gemeenschappen op

gang kunnen brengen. Het was de nadrukkelijke wens van de samenstellers een 'boekje voor de praktijk' aan te reiken en geen wetenschappelijke uitgave.

Van Schepping tot Openbaringen

Het thema 'Licht' wordt besproken aan de hand van oud-en-nieuwtestamentische teksten. Het boekje begint met het eerste Bijbelboek. In de bijdrage rond de passage uit Genesis gaat Ward Kint in op de betekenis van de eerste verzen in de Bijbel die over het licht gaan, het scheppingsverhaal. Hij beschrijft het scheppingsverhaal als een bijzonder geloofsverhaal. In het scheppingsverhaal staan oerchaos en duisternis enerzijds en de scheppingsorde en het licht anderzijds tegenover elkaar. Dit licht uit het scheppingsverhaal is geen gewoon licht, want zon, maan en sterren moesten nog geschapen worden. Het was het licht van de Thora dat de schepping in het licht plaatst van Jahweh. Over de schepping schijnt het licht dat Jahweh zelf is. Dat maakt de schepping goed, lovenswaardig. Dit licht brengt orde in de wereld, regelmatigheid onder het geheel van de schepping. Door dit licht worden dingen in hun onderlinge relaties getoond waardoor ook het oordeel over wat in het licht verblijft en wat zich in de duisternis ophoudt mogelijk wordt. Alleen God is hierbij in staat alles naar zijn ware aard te zien, Zijn macht en goedheid overstijgen de tegenstelling tussen licht en duisternis. De dageraad, als overgangsmoment tussen duister en licht, geeft nieuwe hoop en verwachtingen en is het moment om dingen recht te zetten. Dat is, aldus Ward Kint, het moment dat God kan ingrijpen tot redding van de mens, van een vernieuwing van de schepping. In de gespreksvragen wordt een handreiking geboden om met elkaar in gesprek te gaan over duisternis/chaos, licht en dageraad.

Waar treft u duisternis/chaos aan, wat is voor u het licht in de kerk, in Europa en in de wereld? En welke hoopvolle tekenen ziet u?

In de laatste bijdrage van het boekje behandelt Pieter van Kampen een passage uit de Openbaringen, Openbaring 21:23. Naar aanleiding van de tekst schrijft hij over het diepe verlangen dat in mensen leeft, het 'eeuwige heimwee'. Hij vindt in de Bijbel de bron van dat verlangen. Van Kampen schrijft 'Wat leven en licht ten diepste zijn, er komt een dag waarop dat in zijn volheid, in ultieme schoonheid en schittering zal worden getoond. En ondertussen hunkert nu al het hart van de mensheid naar dat moment. En niet alleen van ons. 'De schepping ziet er reikhalzend naar uit dat openbaar wordt wie Gods kinderen zijn' (Rom. 8:19)'. Met deze Bijbelstudie wordt dit boekje, dat uitgegeven is in de reeks 'Oecumenische bezinning', afgesloten. Het is een boekje dat volop hoop uitstraalt en geloof in het Licht dat Christus zelf is. Die hoop wijst de richting op de pelgrimsweg naar Sibiu. Gaat u mee?

Hanneke Arts-Honselaar

U kunt de brochure voor € 4,50 bestellen bij:

Raad van Kerken in Nederland
Kon. Wilhelminalaan 5
3818 HN Amersfoort
Tel. 033-4633844
E-mail: rvk@raadvankerken.nl

overeen

COLOFON

Overeen is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord. Leden ontvangen Overeen twee keer per jaar door overmaking van ten minste € 15,- op giro 801919. De vereniging ontstond op 1 januari 2001 uit een fusie van Aktie en Ontmoeting Oosterse Kerken en de Sint Willibrord Vereniging. De doelstelling van de vereniging is: het bevorderen van de eenheid van de verschillende christelijke kerken van oost en west. Word lid of donateur en ondersteun de actieve inzet voor oecumenische samenwerking! Een lidmaatschap kost € 15,- per jaar. De vereniging is afhankelijk van giften en donaties.

Redactie:

Hoofdredacteur: Geert van Dartel
Hanneke Arts-Honselaar
Ward Kint
Leo van Leijssen

Vormgeving en druk:

Van Stiphout, Helmond

Katholieke Vereniging
voor Oecumene
Athanasius en Willibrord

Walpoort 10
5211 DK 's-Hertogenbosch

Telefoon: 073 6136471

E-mail: secretariaat@oecumene.nl

Internet: www.oecumene.nl

Girorekening: 801919

ISSN 1568-2862

‘Oecumene als rijke saamhorigheid’

Ad Brants nam onlangs afscheid als voorzitter van de Katholieke Vereniging voor Oecumene. Hij was vanaf 2001 voorzitter. In onderstaand artikel kijkt hij terug op zijn voorzitterschap.

U bent van 1 januari 2001 tot 1 januari 2007 voorzitter geweest van de Katholieke Vereniging voor Oecumene. Wat betekent oecumene voor u, dat u zich daar zoveel jaar intensief voor wilt inzetten?

Oecumene betekent voor mij, negatief en minimaal uitgedrukt, dat christenen elkaar niet meer bestrijden. Of die strijd nu met wapens gepaard gaat of beperkt blijft tot de weigering om elkaar te helpen, telkens vloekt dat met wat christen zijn is. Positief betekent oecumene voor mij dat wij, christenen van verschillende tradities, leren in dank te profiteren van de rijkdom die ook bij anderen gevonden kan worden.

U bent de eerste voorzitter geweest na de samenvoeging van de St. Willibrord Vereniging en Aktie en Ontmoeting Oosterse Kerken. Hoe kijkt u na zes jaar terug op deze samenvoeging. Was het een goede beslissing? Is er iets wezenlijks veranderd?

Het was zeker een goede beslissing, niet alleen om diverse praktische redenen, al was het maar het bundelen van schaarser wordende krachten. Het was ook goed om de inhoudelijke reden dat het belangrijk is dat de Oosterse en Westerse tradities op elkaar betrokken worden en niet a.h.w. gescheiden circuits zijn, en omdat het meer recht doet aan de situatie dat christenen van Oost en West in Nederland steeds meer in elkaars nabijheid leven en werken.

Wat zijn voor u de belangrijkste onderwerpen/situaties waarmee de Katholieke Vereniging voor Oecumene te maken heeft gekregen tijdens uw voorzitterschap?

Een eerste belangrijk punt was het goede verloop van de praktische samenvoeging. Dat is ook een kwestie van afstemming van groepen en mensen. Andere belangrijke punten lagen meer op het gebied van de theologische reflectie, zoals de relatie tussen rooms-katholieke en oud-katholieke kerk, de oecumenische betekenis van de doop en mogelijkheden van wederzijdse erkenning van kerkelijk ambt. Punt van aandacht was ook de verbreding en versterking van contacten met Oosterse kerken. De noodzaak om oecumenische aandacht m.n. bij jongeren te versterken drong en dringt zich op. Dat is een belangrijk element in verband met een gezonde toekomst van de vereniging. Zoals ook

oecumenische vorming, die breder is dan belering. Belangrijk waren ook de "gebruikelijke" zaken: de regelmatige activiteiten die in vergelijking met vroegere jaren kleinschaliger maar ook frequenter zijn geworden, de documentatie- en informatie-functie van de vereniging, de organisatie van de Zondag voor Oosterse Christenen en de Willibrord-zondag, en andere oecumenische contacten en diensten. Ook hierbij geldt dat de staf van onschatbare waarde is geweest.

De Katholieke Vereniging voor Oecumene onderhoudt met het oog op haar werkzaamheden, contacten met de bisschoppenconferentie, vooral met het oog op het kerkprovinciale beleid betreffende oecumene. Hoe ervaart u de positie van de Vereniging in dit geheel? Zijn hierin in de loop van de jaren dat u voorzitter was dingen gewijzigd?

Het belang van een goede relatie tussen de vereniging en de bisschoppenconferentie kan ik alleen maar onderstrepen. De vereniging staat immers in de katholieke kerk en wil juist de kerken niet achter zich laten, maar haar eenheid zichtbaar maken. Bovendien is de goede relatie met de bisschoppenconferentie ook voor andere gesprekspartners van de vereniging van belang. Daarmee staat niet in tegenspraak dat de vereniging ook hecht aan haar taak

om het oecumenisch aanvoelen van en voor gelovigen zo herkenbaar en verantwoord mogelijk onder woorden te brengen. Ook wanneer dat soms wat eigenzinnig is, kan dit juist ook een dienst aan de bisschoppen zijn. Mits het gedragen wordt door respect voor de eigen positie van de bisschoppen en door hen ook als zodanig herkend kan worden.

In de afgelopen jaren is het gebruik gegroeid dat er zo'n twee keer per jaar een overleg plaats vindt tussen de bisschop-referent voor oecumene, mgr. J. van Burgsteden, met diens medewerker, drs. P. Kohonen, en de voorzitter en secretaris (drs. G. van Dartel) van de vereniging. Dat heeft zeker bijgedragen tot het behoud en de versterking van de goede relatie.

In de oecumenische discussie wordt steeds vaker gehoord dat het van belang is vanuit kennis en beleving van de eigen

identiteit het oecumenische gesprek in te gaan. Kun je in die zin zeggen dat het in dit oecumenische gesprek voordelen biedt dat de KVO een katholieke signatuur heeft?

Het belang van de eigen identiteit voor het oecumenisch gesprek verdient enige nuancering. Als dat belang zo verstaan wordt dat men vooral voor de afzonderlijke, onderscheiden eigen identiteit wil opkomen die juist niet met de ander gedeeld wordt, is het risico groot dat het eigene en het andere juist als onverengbare tegenstellingen worden gezien. Werken aan eenheid van de kerken lijkt dan te betekenen dat de ander op

zijn schreden terugkeert. Dat is niet de visie van het laatste concilie dat spreekt over een reële zij het onvolledige gemeenschap onder christenen. Anders gezegd: de eigen identiteit is dan en alleen dan van belang voor het oecumenische gesprek, als ze juist niet in tegenspraak staat tot het besef van gemeenschap met elkaar. Dat houdt dan uiteraard ook in dat men rekening houdt met de mogelijkheid dat van de andere kant iets als eigen identiteit wordt ingebracht dat eveneens tot die gemeenschap in innig verband staat. Maar dan is het inbrengen van eigen identiteit inderdaad van het hoogste belang. Alleen zo is er geen sprake van een genivelleerde maar van een rijke saamhorigheid. Zo kan ze tegelijk een oefenschool zijn voor een mensheid waarin ieder tot zijn recht kan komen.

‘De belangrijkste van de bijzaken’

Frans Geraedts (Eindhoven 1944) heeft onlangs afscheid genomen als lid van het hoofdbestuur van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord. Hij vertegenwoordigde daarin het bisdom Rotterdam. Bij gelegenheid van zijn vertrek hadden we een gesprek met hem.

“In 1997 werd ik benoemd tot medewerker voor pastoraat bij het toenmalige Diocesaan Pastoraal Centrum van het bisdom Rotterdam en tevens tot functionaris voor kerk en oecumene van het bisdom. Een van de functies die ik sindsdien vervuld heb namens het bisdom Rotterdam, is het lidmaatschap van het Hoofdbestuur van wat toen nog de Sint Willibrord Vereniging heette. In een kleine tien jaar is er, achteraf, met enige afstand, gezien, veel van betekenis gebeurd. In 1998 heb ik deelgenomen aan de feestelijke viering van het vijftig jarig bestaan van de Vereniging. Met name herinner ik me kardinaal Willebrands, die een indrukwekkende overweging hield. Die vijftig jaar zijn trouwens boeiend tot in detail beschreven in het boek van dr. Jan Jacobs ‘Nieuwe visies op en oud visioen’. Enkele jaren daarna heeft de Vereniging samen met het bisdom Rotterdam de inleidingen uitgegeven van tien jaar Studium Oecumenicum, de jaarlijkse oecumenische studiedag voor pastores van diverse denominaties in Zuid Holland.

Ook de fusie met Aktie en Ontmoeting Oosterse Kerken tot de Katholieke Vereniging voor Oecumene is een belangrijke gebeurtenis geweest; de studie en de bevordering van de eenheid met het oosterse en het westerse christendom zijn hierdoor in één instelling gebracht. Binnen de schaalverkleining en krimp, waaraan de Katholieke Kerk in Nederland onderhevig is, ben ik getroffen door het duurzaam elan in de Vereniging. Soms vraagt de tijd de geestkracht om het uit te houden; de moed om voort te gaan en in de oogst te blijven geloven.”

Je raakt verknocht aan elkaar

“Persoonlijk bewaar ik bijzonder goede herinneringen aan de bezoeken die secretaris drs. Geert van Dartel in het kader van het inventarisatieproject ‘oecumenische vorming’ heeft afgelegd bij de dekens van het bisdom Rotterdam, waarbij ik hem heb vergezeld. Een van de dekens karakteriseerde bij die gelegenheid het onderwerp oecumene als ‘de belangrijkste van de bijzaken’. Hiermee wilde hij zeggen, dat oecumene zelden een agendapunt was bij de vele vergaderingen binnen het dekenaat, maar dat dit absoluut niet

inhiel dat het onderwerp niet belangrijk was! Het bisdom Rotterdam verenigt de ruim 15 procent rooms-katholieken, die in de provincie Zuid-Holland woonachtig zijn. Het merendeel van de niet-katholieke christenen behoort tot de sinds mei 2004 gefuseerde Protestantse Kerk in Nederland. De voormalige Nederlandse Hervormde Kerk had in Zuid-Holland haar (in aantal leden) grootste provincie. De katholieken vormen dus getalsmatig een duidelijke minderheid in dit deel van de Randstad. Interkerkelijke samenwerking is dus geboden! En die samenwerking krijgt op allerlei plaatsen en bij velerlei gelegenheden ook vorm. Enkele katholieke geloofsgemeenschappen delen al decennialang het kerkgebouw met protestanten. Wanneer je elkaar zó lang kent, dan raak je verknocht aan elkaar. Heel wat van de bijna 300 lokale raden van kerken in ons land bevinden zich in het Rotterdamse bisdom. Samenspraak en samenwerking bijvoorbeeld op het gebied van vorming en toerusting, en ook op het vlak van diaconie en publiek optreden is gemeengoed geworden. Bij dit laatste kan gedacht worden aan de voedselbanken en de Wet op de maatschappelijke ondersteuning (WMO). De hoopvolle schets met de titel ‘De toekomst van de lokale oecumene’ door ds. Ineke Bakker, algemeen secreta-

ris van de Raad van Kerken in Nederland, voor de Vereniging van Pastoraal Werken van het bisdom Rotterdam in Rijswijk op 31 oktober van het afgelopen jaar, werd door de aanwezigen van harte herkend en gedeeld. Oecumene is niet meer weg te denken. Er is veel bereikt vanaf het midden van de vorige eeuw. Het gaat erom het goede daarvan structureel te verankeren.”

Vorming

“Het bisdom Rotterdam biedt aan beginnende pastores in de eerste jaren na hun benoeming vijf tweedaagse bijeenkomsten aan ter ondersteuning van hun pastorale praktijk. Eén daarvan is gewijd aan de praktijk van de oecumene. De eigen werkzaamheden van de deelnemers op dit terrein is het uitgangspunt bij deze voortgezette pastorale vorming. Dit biedt gelegenheid om enerzijds dichtbij de ervaringen van de deelnemers te blijven en anderzijds de belangrijkste onderwerpen uit de praktijk van de oecumene in bespreking te brengen.

“Een van de laatste projecten waaraan ik heb gewerkt, is de module oecumene voor de pastorale school van het bisdom. De pastorale school verzorgt de toerusting van kerkelijke vrijwilligers voor de taken die zij in hun parochies vervullen. Twee jaar geleden is gestart met leerroutes, bestaande uit modules, eenheden van maximaal vijf bijeenkomsten. Het is dus een taakgerichte cursus, die zowel inspiratie als informatie biedt. De cursus, die de Vereniging aanbiedt, gegeven door drs. Ward Kint, en het recente boek van dr. Leo Koffeman over de oecumenische beweging zijn me hierbij van dienst geweest.”

Doorbraak-momenten

“Met de titel van het boek van Jacobs ‘Nieuwe visies op een oud visioen’ met het ‘portret van de Sint Willibrord vereniging 1948-1998’ in het hoofd, is mijn indruk momenteel, dat er grote behoefte is aan een nieuwe visie op het oude visioen van de eenheid van de kerken. Over echt nieuwe perspectief-biedende impulsen, eye-openers die breed inspireren, hoor je niet in de huidige tijd. In het verleden heeft de oecumene sterke impulsen ontvangen en ook haar brede draagvlak verworven dank zij wat ik doorbraakmomenten noem. Misschien is zo’n moment opnieuw in aantocht. Ik hoop er op, eerlijk gezegd. En soms denk ik, dat we het komende decennium op het gebied van de eenwording van de kerken nog werkelijk iets baanbrekends zullen meemaken”.

Leven vanuit de Geest

Samenvatting lezing door Mgr. Dr. Ben Janssens, gedelegeerde oecumene bisdom Roermond in de St. Janskerk te Maastricht op initiatief van de Raad van Kerken, 24 januari 2007.

"Geestelijke oecumene"?

Waarom in de laatste tijd zo veel nadruk gelegd op "geestelijke oecumene" oftewel "oecumenische spiritualiteit"? Tijdens de Internationale Bidweek presenteerde Kardinaal Walter Kasper dit jaar zelfs een "Vademecum voor geestelijke oecumene"! Betreft het hier soms een alibi om lastige discussies uit de weg te gaan? Kardinaal Kasper zelf ziet dat anders.

In verschillende van zijn publicaties heeft hij reeds sinds geruime tijd het belang van een dergelijke spiritualiteit onderstreept. (Vgl. Walter Kardinaal Kasper, *Wege der Einheit. Perspektiven für die Oekumene, Freiburg-Basel-Wien, 2004*).

Om twee redenen. Allereerst moeten wij bedenken dat aan de kerscheuringen niet alleen maar kwesties qua kerkelijke leer ten grondslag liggen. Tot op zekere hoogte is ook een onderscheid in spiritualiteit mede debet hieraan.

Bevordering van de eenheid zal dus ook weer op dit terrein moeten inzetten. Verder noopt de huidige tijdssituatie tot een dergelijke spirituele vernieuwing. Onze tijd wordt gekenmerkt door een sterke scepsis ten aanzien van elke doctrinaire-institutionele benadering van levensproblematiek. Mensen wantrouwen doctrine, maar gaan wel - om het hoofd te bieden aan een hol en leeg bestaan - des te intenser op zoek naar geestelijke ervaring.

Drie criteria

Spiritualiteit is alom gezocht. Een oecumenische spiritualiteit luistert naar de éne taal van de Geest zoals die in de veelheid van christelijke geloofsbelevingen en geloofspraktijken tot uitdrukking komt. Gods Geest is op de eerste plaats de "Spiritus Creator", de scheppende Geest die het leven geeft. Alszodanig is Hij universeel werkzaam. Leven vanuit deze Geest moet daarom altijd eerst in een universeel perspectief gezien worden. Een oecumenische spiritualiteit zal alle leven willen dienen; zij zal oog hebben voor vrede en gerechtigheid, voor duurzaamheid en behoud van Gods schepping.

Omwille van haar specifiek christelijke identiteit zal een dergelijk oecumenisme zich vervolgens altijd moeten laten

gezeggen vanuit haar grondslag: Jezus Christus. De belijdenis van Jezus Christus is het beslissend criterium ter onderscheiding van de geesten. De consequenties voor een oecumenische spiritualiteit liggen voor de hand. Zij zal een door en door bijbelse spiritualiteit moeten zijn; aanzettend dus in de oecumenische contacten tot gemeenschappelijke Schriftlezing en Schriftstudie.

Jezus Christus komt onder ons tegenwoordig in Woord én Sacrament. Daarom zal "geestelijke oecumene" tevens sacramenteel van aard zijn. Zij berust op een besef van onze gemeenschappelijke doop waardoor wij reeds in de éne Geest leden zijn van het éne Lichaam van Christus, én in een diepe spirituele gemeenschap met elkaar leven.

De doop verwijst onmiddellijk naar de eucharistie. Door het éne eucharistische brood worden wij het éne Lichaam van de Kerk. Voor ieder die de eenheid van alle christenen ter harte gaat, wordt hier de diepe pijn gevoeld van het niet gemeenschappelijk ter tafel van de Heer kunnen gaan. Deze pijn moet voor ons allen een impuls zijn ons nog sterker verantwoordelijk te voelen voor die christelijke eenheid.

Het zou echter een al te goedkope oplossing zijn om de geschilpunten t.a.v.

het eucharistische geloofsmysterie eenvoudigweg te veronachtzamen. Een consensus hierover komt pas tot stand wanneer er een voortdurende uitwisseling plaats vindt van ons diepe geloof in de eucharistie. Dit geloof wordt beleefd in een gemeenschappelijk gebed. Want het samen bidden om de komst van de Geest smeedt ons nu reeds samen tot een eenheid in verzoende verscheidenheid.

Leven vanuit de Geest kent tenslotte nog een derde criterium: de verbondenheid met de Kerk. De verschillende charismata binnen de Kerk vullen elkaar aan. De werkzaamheid van de Geest kan daarom noch beperkt worden tot de instituties van de Kerk noch door deze monopoliserend opgeëist worden. Maar, evenmin kan de Geest of het charisma in tegenstelling gebracht worden tot de sacramentele structuur en de dienstambten binnen de Kerk. Want ook deze structuur en deze ambten zijn op hun wijze gaven van de Geest. De Geest werkt nooit in het tegen elkaar, maar altijd in het met-elkaar. Hij keert zich af van elke partijdigheid of fractievorming.

De hoogste gave van de Geest is de liefde, zonder deze liefde zijn al de andere charismata waardeloos.

Gezuiverd geheugen

Oecumenische spiritualiteit lijdt aan de wonden die de scheuringen in het lichaam van de Kerk geslagen hebben. Daarom wil zij ook het kritische geweten van de Kerk zijn om er voortdurend aan te herinneren dat deze zich niet opsluit in confessionele zelfgenoegzaamheid.

Een oecumenische spiritualiteit spoort aan tot een zuivering van het geheugen, maar zij ziet ook profetisch vooruit. Zij grijpt vooruit op een kerkelijke levensstijl die ooit het paradigma mag worden van heel de Kerk. Aan het einde van de beweging die uit de Geest geboren wordt, zal geen uniforme Kerk staan, maar een eenheid in legitieme en verzoende verscheidenheid. Een eenheid die zich modelleert naar het voorbeeld van de drie-ene God: eenheid in verscheidenheid, één God in drie onderscheiden Personen; een eenheid die leeft vanuit de innige uitwisseling van de Gave van Liefde, Gods Heilige Geest.

Sibiu Tussenstop in Wittenberg

“Zonder Gods liefde en barmhartigheid kunnen we als christenen en kerken aan de opbouw van Europa niet veel bijdragen”, zei de protestantse bisschop Axel Noack in zijn preek bij de opening van de oecumenische ontmoeting in het Duitse Wittenberg. Van 15 tot 18 februari kwamen in Lutherstad-Wittenberg 150 mensen uit 44 landen bijeen ter voorbereiding op de Derde Europese Oecumenische Assemblee die van 4 tot 9 september 2007 in Sibiu wordt gehouden. Vanuit Nederland namen Mgr. A. van Luyn s.d.b. en Mgr. J. van Burgsteden s.s.s. als vervanger van kardinaal A.J. Simons aan de bijeenkomst deel.

Uitdaging voor Europa

Mgr. Van Burgsteden spreekt van een “missionaire bijeenkomst” waarin het accent lag op ontmoeting en viering. “Wittenberg was een belangrijke statie in de peregrinatio op de weg naar Sibiu. Het was een ontmoeting van de kerken die tot doel had bij te dragen aan de herontdekking van de ziel van Europa en de wereld.” De bijeenkomst in Wittenberg stond in het teken van de herontdekking van het licht van Christus voor het huidige Europa. De Hongaarse kardinaal Peter Erdö, de voorzitter van de Raad van Europese Bisschoppenconferenties (CCEE), die de assemblee mede organiseert, benadrukte dat de ‘geestelijke en culturele eenheid van Europa voor christenen een grote uitdaging is: in een zich verenigend Europa dient de Kerk een belangrijke factor voor geestelijke eenheid en hoop te zijn.’ De Duitse bisschop Wolfgang Huber, voorzitter van de Synode van de Evangelische Kerk in Duitsland, zei dat op een reeks terreinen van de kerken een helder getuigenis verwacht wordt. Hij noemde de mensenrechten, de zorg voor het milieu en de strijd tegen armoede.

Verantwoordelijkheid van kerken

Tijdens de driedaagse conferentie ging het vooral over de verantwoordelijkheid van de kerken in het Europese verenigingsproces en de secularisatie in Europa. Sprekers uit de orthodoxe, katholieke en protestantse tradities vertelden elkaar over de visie van de kerken op Europa. Eén van de sprekers was mw. Olga Oleinik, afkomstig uit Wit-Rusland en algemeen secretaris van de orthodoxe jeugdorganisatie Syndesmos. Zij hield kerkelijke vertegenwoordigers in Wittenberg voor dat de christelijke gemeenschap gevoed wordt in “bescheiden gemeenschappen die verenigd zijn rond Christus, waar ze zich ook bevinden”. Te vaak is de officiële oecumene “een zaak van professionals”. Ze riep de kerken op om “de levende oecumene van de lokale gemeenschappen” te bemoedigen. Als voorbeeld noemde ze een honger-

staking van een coalitie van christenen in de buurt van Minsk vanwege de dreigende sluiting door de overheid van een kerk van een pinkstergemeente.

Religie als ‘consumptiegoed’

De Anglicaanse godsdienstsocioloog dr. Grace Davie stelde dat ‘religie in Europa steeds meer bepaald wordt door de markt en daardoor de verhouding van mensen tot de religie verschuift van ‘plicht’ naar ‘consumptie’. De groeiende aanwezigheid van nieuwe geloofsgemeenschappen, in het bijzonder van moslims, daagt onze samenlevingen volgens haar uit “om het debat over de plaats van de godsdienst in het publieke en het persoonlijke leven te heropenen”. Volgens Mgr. Aldo Giordano, algemeen secretaris van de CCEE, is de secularisatie een uitdaging om “de essentie van het christelijk geloof opnieuw te ontdekken”. De essentie kan als volgt worden samengevat: “God is trinitaire liefde, de menselijke persoon wordt bepaald door het kinschap van God en de betekenis van leven is het eigen leven als gave te geven”. Aan de taak van de verzoening onder christenen moet, zo zei hij, serieus worden gewerkt, “omdat onmiskenbaar de verdeeldheid van christenen één van de wortels van de secularisatie is”.

Brief

De bijeenkomst in Wittenberg werd afgesloten met een brief (voor de volledige tekst zie: www.oecumene.nl) aan de christenen van Europa: “We zoeken naar het licht van Christus dat schijnt in de duisternis. Dit licht roept ons op om onze duisternis van wantrouwen, achterdocht en vijandschap te erkennen en om verzoend te worden in de heilige tegenwoordigheid van Christus kruis dat onze duisternis omvormt in het licht van de opstanding. Met deze erkenning nodi-

gen we alle christenen en kerken in Europa uit om zich bij ons aan te sluiten in gebed, reflectie en berouw in ons zoeken om het hart van onze Heer Jezus Christus die genade en vernieuwing schenkt te kennen en er vanuit te leven”.

Geert van Dartel

Vorbereiding Nederland

De Katholieke Vereniging voor Oecumene levert in ons land een belangrijk aandeel aan de voorbereiding van de Oecumenische Assemblee in Sibiu.

Op Willibrordzondag 2006 werden alle parochies in Nederland over het oecumenische proces in Europa geïnformeerd. De thematiek van Willibrordzondag ‘Licht over allen’ sloot aan op het motto van de assemblee: ‘Het licht van Christus schijnt over allen. Hoop op eenheid en vernieuwing in Europa’.

In samenwerking met de Raad van Kerken en de Nederlandse Zendingsraad maakte de vereniging ter voorbereiding op Sibiu een boekje met bijbelstudies. Het boekje werd uitgegeven in de reeks oecumenische bezinning van de Raad van Kerken (zie pagina 2 van dit nummer).

In samenwerking met de Raad van Kerken organiseert de vereniging een reeks van zes Sibiu lezingen. Hierin worden de thema's die in Sibiu centraal zullen staan vanuit de Nederlandse context belicht. Van de bijeenkomsten wordt in verschillende tijdschriften en op de website van de vereniging (www.oecumene.nl) verslag gedaan.

Geheel vernieuwde website rond Charta Oecumenica gaat in april van start

In april gaat de vernieuwde website www.chartaoecumenica.nl de lucht in. De website heeft de Vereniging ontwikkeld in samenwerking met de Raad van Kerken van Friesland. Met deze site willen we aan ieder die zich voor de lokale oecumene inzet een ontmoetingsplaats bieden om even op adem te komen, om inspiratie op te doen en daarna weer verder te gaan. Aan de hand van de verschillende hoofdstukken van de Charta Oecumenica worden voorbeelden uit de praktijk van de lokale oecumene gegeven als handreiking en om ideeën op te doen.

Het succes van de site is mede afhankelijk van uw bijdrage. Ondersteun uw collega's in de lokale oecumene en kom leren van de ervaringen van anderen!

Wereldraad: spil van de oecumene

In de serie Wegwijs verscheen bij uitgeverij Kok in de tweede helft van 2005 het boekje 'De oecumenische beweging'. Het is geschreven door dr. Leo J. Koffeman, hoogleraar kerkrecht en oecumene aan de Theologische Universiteit te Kampen. Het boekje, met ongeveer 150 bladzijden, is volgens de auteur "een poging de oecumenische beweging in kaart te brengen voor wie zich daarop snel en op hoofdlijnen wil oriënteren". Ook wil het te denken geven en inspiratie bieden.

Het boekje heeft zes hoofdstukken. In de inleiding geeft Koffeman een eerste duiding van 'oecumene'. Zo typeert hij de oecumenische beweging als een beweging van onvrede met de huidige verhoudingen in kerk en wereld, die vernieuwing zoekt om tegenstellingen en gescheidenheid te overwinnen. Daarbij acht Koffeman de relatie tussen kerk en cultuur heel belangrijk. Koffeman wijst op de vele overkoepelende, confessionele en one-issue organisaties die de oecumene zichtbare gestalte geven. Vooral de Wereldraad van Kerken krijgt veel aandacht van Koffeman. Verder wijst hij op de verschillende dimensies van de kerkelijke, theologische en spirituele oecumene.

Achtergronden

Koffeman wil hier de kerkelijke dimensie benadrukken. Daarom schetst hij in het tweede hoofdstuk enkele achtergronden bij achttien 'kerkenfamilies'. Zo vertelt hij hoe een bepaalde kerkenfamilie zichzelf ziet, hoe ze georganiseerd is, wat haar plek is in het geheel van het christendom en omringende culturen, een klein beetje geschiedenis en enkele kenmerken. Het leuke is dat hij niet alleen de traditionele gevestigde kerken beschrijft, maar ook de nieuwere kerken die voor sommigen buiten het blikveld blijven. Zoals de Pinksterbeweging, de Evangelische Beweging en de Onafhankelijke Afrikaanse Kerken die we ook in Nederland door bijv. migratie tegenkomen. Tenslotte krijgen ook enkele verenigde kerken, zoals de PKN in Nederland, aandacht.

19^e eeuw

In het derde hoofdstukje worden de vernieuwende bewegingen beschreven die in de loop van de 19e eeuw ontstaan en die de wortels vormen van de oecumenische beweging. Koffeman geeft aan hoe de liturgische beweging, de zendingsbeweging, Faith & Order, de vredesbeweging en Life and Work impulsen hebben gegeven aan de oecumene en hoe ze zijn samen gekomen in de Wereldraad van Kerken (WRK).

Wereldraad van Kerken

In de beschrijving van de recente geschiedenis van de oecumene in het volgende hoofdstuk neemt Koffeman de geschiedenis van de WRK vanaf haar oprichting in 1948 in Amsterdam als hoofdlijn. Daarbij

belicht hij de Nederlandse inbreng, het doel van de WRK, de organisatie en de thema's van assemblees en conferenties. Koffeman beschrijft de kerkelijke, theologische, sociale en politieke thema's van deze bijeenkomsten in de context van hun tijdsgewricht. Zo biedt dit hoofdstuk een aardig zicht op de vele zaken waar men zich in de oecumene in de loop van de jaren voor heeft ingezet. Koffeman spreekt over thema's op buitenkerkelijk vlak, zoals de inzet voor mensenrechten, noodhulp, en bestrijding van allerlei vormen van onrecht. Hij maakt de inspanning van de WRK voor verzoening op diverse terreinen duidelijk. Koffeman vertelt over dialogen met samenlevingen en religies, processen en decennia met bepaalde thema's. Met betrekking tot binnenkerkelijke zaken laat Koffeman zien welke vooruitgang er in de loop van de tijd is geboekt op verschillende gebieden, bijv. met relatie tot Schrift en traditie, doop, allerlei overeenkomsten en documenten, en waar nog uitdagingen liggen. Zo vormen bijv. de Pinksterkerken een uitdaging voor de 'klassieke' oecumene. En blijkt het nodig in de 21^e eeuw nieuw begrip te krijgen van de oecumenische beweging en van de rol van de WRK daarbinnen. Hierbij acht Koffeman een oecumenische beweging zonder WRK ondenkbaar, want zij is de spil in vele netwerken. De WRK vormt volgens hem ten diepste een uitdaging aan de kerken om hun opvattingen over wat het betekent kerk te zijn te overwegen. Hier loopt Koffeman vooruit op het laatste hoofdstuk.

Nederland

Eerst komt namelijk in het vijfde hoofdstuk de oecumenische beweging in het kerkelijk leven in Nederland nog aan bod. Ons bijzondere kerkelijke landschap met de vele christelijke gemeenschappen heeft volgens Koffeman gezorgd voor een gunstig klimaat voor de oecumene. Koffeman duidt de betekenis van de Raad van Kerken en de rol van andere oecumenische organisaties in Nederland. Er is een korte beschrijving van het SoW-proces dat is uitgemond in de vereniging in de PKN. Ook is er aandacht voor theologische gesprekken in Nederland over doop, gemengd huwelijk, intercommunie en ambt, en de kerk. Tenslotte bespreekt Koffeman in dit kader spirituele oecumene in Nederland, die te vinden is in oecu-

Dr. Leo J. Koffeman, De oecumenische beweging, Serie Wegwijs, Kok, Kampen, 2005, ISBN 90 435 1159 5

menisch georiënteerde kloostergemeenschappen, speciale vieringen en kerken-dagen.

Toekomst

Het zesde en laatste hoofdstuk gaat over de toekomst van de oecumenische beweging. Koffeman geeft in dit hoofdstuk zijn visie op de uitdagingen voor de oecumenische beweging en de waarschijnlijke richting voor de ontwikkelingen. Inhoudelijk gaat hij o.a. in op de betekenis van de verplaatsing van het zwaartepunt van het christendom naar het Zuiden, de spanningen tussen orthodoxie en meer radicale vleugels in het protestantisme, de interreligieuze dialoog en de ontwikkelingen op het vlak van communicatie en mobiliteit. Dit alles heeft voor de oecumene vergaande consequenties. Zo moet de WRK meer aansluiting vinden bij minder institutionele groeperingen om zo 'beweging' te behouden. Tenslotte duidt hij er op dat de oecumene voor de meesten geen vrijblijvende zaak is, maar wordt ervaren als een gave van God en tegelijk als een verplichtende opdracht. "Wil de oecumenische beweging haar kracht hervinden en behouden, dan moet het een onvervreemdbaar aspect van de kerken zelf zijn, en niet een 'organisatorisch' extra daarbuiten."

Zo besluit Koffeman op een positief-normatieve manier zijn boekje over de oecumenische beweging. Dat biedt wat het pretendeert te geven, namelijk een toegankelijk en leeswaardig overzicht van de veelzijdige en dynamische oecumenische beweging. Het is dan ook een aanrader als eerste kennismaking met de oecumenische beweging, en motiveert tot verdere verdieping.

Ward Kint

Samen

Na de publicatie van het regeerakkoord schreef en sprak menigeen over "samen", sommigen met scepsis ("dat is toch terug naar de vijftiger jaren!"), sommigen met heimwee naar de goede oude tijd met een ideaalbeeld van saamhorigheid tussen mensen, maar velen toch ook met een open blik op een mogelijk nieuwe toekomst. De politieke lading van het woord zal de komende periode moeten blijken: "samen werken, samen leven, samen spelen". Vanuit een oecumenische inspiratie zijn "samen bidden, samen geloven, samen vieren" aan de boven genoemde trits toe te voegen.

Het regeerakkoord heeft andere prioriteiten dan de eenheid van de christenen. Toch kan die groeiende eenheid een symbool maar ook een werkelijke kracht zijn in de opbouw van een maatschappij die haar christelijke wortels serieus neemt.

Voor onze vereniging kan dit een stimulans zijn om ons te bezinnen op het "samen" in onze eigen vereniging. Wat betekent het samen werken, samen leven, samen geloven voor onze leden en begunstigers? Zoveel mensen die op hun eigen plek en op hun eigen manier bijdragen aan hetzelfde ideaal: de eenheid van de christenen, en die hopen kracht te vinden in saamhorigheid. Zij vormen de rijkdom van onze vereniging.

"Samen" is het besef, dat we voor hetzelfde ideaal staan, dat we daarin bij elkaar horen. Maar om dit tot een levende werkelijkheid te maken moet je elkaar kennen: weet hebben van initiatieven van medeleden, over hun zorgen, tegenslagen en veerkracht. Hier ligt een uitdaging voor de komende jaren.

Het behoren bij een vereniging kan ook een troost zijn, wanneer de eigen krachten tekort schieten: wanneer we zien hoe anderen met hetzelfde enthousiasme de fakkel overnemen en ons ideaal levend houden.

In geloof mogen we beseffen, dat waar er twee of meer van ons bijeen zijn, Christus in ons midden is. Dat is een diepe dimensie van ons "samen".

Jan Peters s.j., waarnemend voorzitter

Programma

In februari zijn de Sibiu-lezingen van start gegaan. Het betreft een zestal lezingen rond thema's die in Sibiu centraal zullen staan. Bij verschijnen van dit blad zullen er nog drie lezingen plaatsvinden (thema's: Religies, Getuigen en Eenheid).

Voor meer informatie over het programma, bezoek onze website www.oecumene.nl

Steun voor projecten in Rusland

In het kader van de Zondag voor de Oosterse Kerken vraagt de Katholieke Vereniging voor Oecumene steun voor twee bijzondere projecten in Rusland. Steun deze projecten met uw gift op rekening 1087628 ten name van Katholieke Vereniging voor Oecumene in 's-Hertogenbosch o.v.v. de naam van het project.

Aan het werk in de groentetuin

Icoonschilderschool voor kinderen in St. Petersburg

Al vele jaren leidt Rostislav Girvel jonge kinderen op tot icoonschilder. Zijn icoonschilderschool Svjatogorie (Heilige Berg) is sinds 1998 ondergebracht in de Kazanski Sobor (= kathedraal) van St. Petersburg. Op heel jonge leeftijd (4-6 jaar) beginnen kinderen met de opleiding. Het cursusjaar duurt van september tot mei. Twee keer per week krijgen de kinderen les. Voor het volgen van de cursus betalen de leerlingen een bescheiden bijdrage, onvoldoende om de materiaalkosten te dekken. De vereniging wil het werk van Rostislav Girvel voor de opleiding van een nieuwe generatie icoonschilders in Rusland graag steunen uit de opbrengst van de collecte op de Zondag voor de Oosterse Kerken. In samenwerking met de icoonschilderschool geeft de Katholieke Vereniging dit jaar kaarten van iconen en voorstellingen van sprookjes uit die door leerlingen van deze school zijn gemaakt (zie pagina 1 van dit nummer). Een deel van de opbrengst uit de kaartenverkoop komt eveneens ten goede aan de icoonschilderschool.

Basisopleiding groenbeheer voor gehandicapte jongeren van weeshuis nr. 4 in St. Petersburg

Het weeshuis nummer 4 is gevestigd op een groot terrein in de nabijheid van St. Petersburg. In dit tehuis verblijven onge-

veer 600 (meervoudig) gehandicapte kinderen en jongeren in de leeftijd tot 18 jaar. In de afgelopen jaren is met financiële steun van de Nederlandse stichting Miloserdije (barmhartigheid) een groot deel van het terrein gesaneerd en een grote groentetuin aangelegd die samen met de kinderen wordt onderhouden en ontwikkeld. Dit initiatief betekende een geweldige verbetering in het leven van de kinderen. In het kader van deze ontwikkeling is gestart met de voorbereiding van een basisopleiding groenbeheer. Het doel van deze basisopleiding is om de deelnemers in staat te stellen zelfstandig te werken in de groentetuinen van dit huis, respectievelijk elders. Intussen is de benodigde leerstof gemaakt en tevens is een lesprogramma opgesteld. De coördinatie van deze opleiding wordt verzorgd door mw. Tamara Kovaljova, hoogleraar aan de landbouwuniversiteit van St. Petersburg. Bij de ontwikkeling van de tuinen en de voorbereiding van de basisopleiding zijn eveneens docenten en studenten van de Wageningse Universiteit betrokken. De totale kosten van het project gedurende de aanloopperiode van 3 jaar zijn geraamd op € 28.000,--. Dit bedrag moet geheel uit sponsoring worden gewonnen. De vereniging wil dit project vanwege het unieke karakter en de band tussen Rusland en Nederland graag steunen uit de opbrengst van de collecte op de Zondag voor de Oosterse Kerken.

Antwoordkaart:

Ik meld mij aan voor de volgende bijeenkomst(en):

- 20/4: Sibiu-lezing: Religies
- 25/5: Sibiu-lezing: Getuigen
- 29/6: Sibiu-lezing: Eenheid
- Hou mij per e-mail op de hoogte van de activiteiten
- Stuur mij eerst de uitgebreide folder met het activiteitenprogramma
- Ik meld mij aan als lid van de vereniging

Naam:

Adres:

Postcode en woonplaats:

e-mail:

Stuur deze bon op naar:
Katholieke Vereniging voor Oecumene
Walpoort 10
5211 DK 's-Hertogenbosch

of bel/mail/fax:
Telefoon: 073 6136471
E-mail: secretariaat@oecumene.nl
Fax: 073 6126610